

# WERBŐCZI ISTVÁNT

## Igazságnak Fénnyében

h e l y h e z t e t i

W. J. M.

Mihi pulchrum imprimis ridetur non pati occidere, quibus  
aeternitas debeat

*Plinius Epist. L. V. 9.*

P E S T E N ,  
TETRÓZAI TRATTNER M. és KÁROLYI ISTVÁN betűivel.  
1 8 2 9.



WERBŐCZI ISTVÁN

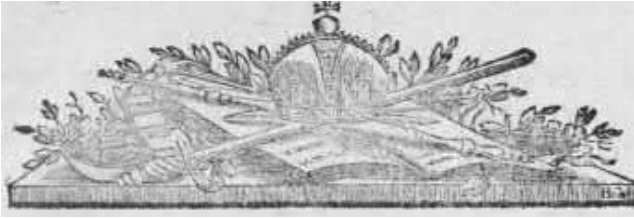
Nec porro taceat sedula civitas  
Lugendum populó virum .  
Nam quando similem publica res tulit  
Civem, quando parem feret ;  
Unum pro patria scilicet omnia  
Devotum et facere, et pati?  
Mores flete, fleant Jura, fleat Fides!

**C a r m e n**  
**Hieronymi Balbi Praepositi**  
**Posoniensis**

et Secretarii Wladislai Regis  
De

**S t e p h a n o   W e r b e u c z i o**

Qai nunc Pannoniac perscribit iura ieroci,  
    Armaque fulta sacris legibus esse iubet.  
Ille aperit Regni triplici decrela libello :  
    Et notat ambiguo iura tuenda foro.  
Atque docet mores, longo seruauit ab aeuo  
    Quos Scytha, C a e s a r e i s   l e g i b u s   e s s e   p a r e s . . . .  
    Mae animo qui tauta Tuis dare commoda nosti  
    Gentibus, insignis fama futura Tua est!  
Vt Cretae Minoa colunt: Argique Plioroneum:  
    Legifer el Spartae templa Lycurgus habet,  
Vtque Solone suo dociles laetanlur Alhenae:  
    Sic laudes referet Pannonis ora Tuas  
    Maior crit sacris qui moenia legibus armat,  
    Quam qui belligerae congerit artis opes,  
Nam licet Arma vaccut, solidi slat gloria Juris  
    At siue Jure parum, Martia bella iuant.



Opinionum commenta delet dies

*Cicero.*

Nem annyira öröm, mint inkább a Hálaadóságnak kedves érzése vidítja lelkemet, ha méltatlan vádolt, s azzal gyalázott bár melly embertársomnak is, de annyival inkább egy Fő tekintetű Hazafinak szeplőjét letörölvén, érdemlett fényjében helyhezteszhetem. Csak ezen indulat adott arra ösztönt, s bátorított, hogy minden valódi Tudóstól magasztalt Hazánk llössének Werbőczy Istvánnak, János Király néhai Cancellariusának, már széjjel szórt Hamvait csekély voltomra nézve is a Történeti Igazság fényével — noha már háromszázadig, tartó Eclipsisse (setétsége) után — kiderítsem: gondolván, hogy a csekély erő mennyivel nagyobb tehetségre felemelkedhetik, bizonyára annyival érdekesebb legyen.

En azomban jelpn értekezésemben nem egyebet, mint Werbőczy halála, és temetése iránt költött Vádakat mellyek szinte mai napiglan Kollárnak, Praynak, sőt a mit sajnálok, Kelemennek hibás nyomdokai után, Törvényünk Mesterének méltatlan rövidségével

még az oskolákban is nyilván taníttatnak, vele egykori, és szinte nagy tekintetű Történetírónak tagadhatatlan Tanúságával, tudniillik Vranichich (Verantius) Antal, Esztergomi Érsek, maga eredetében nálam lévő kézírásával megsemmisíteni, s vétkes elámitásából dicső Nemzetemet, az Igazság ösvényjére vezetni szándékozom.

Mert különben Werbőczinek, mint Hazánk polgári, és tudományos Történeteiben egy jeles Tüneménynek, azomban sokaktól, és sokakban méltatlan vádolt buzgó Kereszténynek — hajdani Magyar gyökeres nemzetségből eredeti Fajzatnak, — Római Pápához, s több külső Fejedelmekhez küldetett Királyi Követnek — Hazánk legfőbb méltóságaira emeltetett Nagy Úrnak — az ügyefogyottak könyörületes Gyámolának, Pártfogójának — és a mit hajlandóságom képezt előszer jelentenem kellett, világ szerte nevezetes — mindünnen Könyvek ajánlásival tiszteltetett, — s nálunk akkoron szerfelett ritka világi Tudós-nak tökéletes Életírását magam is, minden buzgó hazafiakkal Barátomtól a) óhajtvá, és untalan várom: sött gyűjteményemben itt említettekén kívül, több fen tartatott, s eddig világosságra nem hozott Verbőczy eredeti maradványainak hirdetését azon tárgynak gyarapítására áldozom.

Werbőczy halála s temetése iránt elterjedett hibás vélekedésnek Istvánffy Miklós, Hazánknek ugyan nevezetes, de (a mint ezt már több egykori Tudósok jelentették) nem mindenkor hiteles, nem is mindenben igaz s azért a Történeteknek részre hajló elő adója első Kútfeje

a) Horvát István Werbőczy István emlékezete . mellyet a Hármas Törvény Könyv bévételének Harmadik, századára készített, II-dik Kötet, mellyben az oklevelek előadaltnak Pesten 1819. 8. rétb.

volt valóban. Históriája XIV-dik Könyvének ezen szavai: „Verbecius quoque iam exactae aetatis „senex, Juri dicundo, simul et Vitae, quam „perpetuis factionibus et alendis fovendisque partium studiis exercuerat, finem imponi t: „Vix siquidem Solymanus Byzantium pervenerat, „cum in morbum incidit, expiatisque Christiano „ritu Criminibus, cuius per omnem vitam tena- „cissimus fuit, pecuniaque haud contemnenda in „usum calamitosorum hominum, ac reficienda „templa, Testamento legata, Budáé mortuus est. „Multis, et magnis, dum supersles fuit, lacry- „mis, et gemitu Patriae Calamitatem, ac „diram sei vitutem deplorans, in quam illám ipso „auctore incidisse, iure meritoque did posse vi- „deatur. Mind ebben igazságtalanok 1-ször hogy életét önkényessei vagy természeti betegségben végzetté volna, mivel az Érsek tanúsága szerint Budai Basának ebédjénél méreggel étetett meg. — mind pedig 2-szor valóságtalan azon önkényes állítása, hogy nékie kellessen tulajdonítanunk Hazánkknak Török Hatalom alá juttatását ; mert pusztá vallása egy olyan Tanúnak, ki egyéb nem történt dolgokat is bizonyít, hitelességgel, nem bír; kivált olly buzgó keresztény ellen, ki a Római Szent Széknél, X-dik Leónál Követségével, VI-dik Clemens Pápánál pediglen sűrű Levelezésével a Török ellen segedelmet kért, és sürgett— ki vallásához forró hajlandóságából, számtalan keresztényeket vagyonának feláldozásával kiváltván, s ezzel Törökök Hatalmát szívelvén inkább tsonkítá, mintsem kedvelvén pártul—fogta; de főképpen azért is, mivel a Törököknek, kik holta után minden írásait bizonynyára gyanúságból elfoglalák benne soha bizodalmok nem volt, sőt végtére mint szándékokkal ellenkező Bajnokot, nyilván nem bátorkodván, alat-

tomossan, méreggel életétől megfosztották, és a Birodalom Kormányától egészen elvonván, csak az egyes személyek Pöreinek elintézésére Ország Fő Birájává, még pediglen úgy rendelék, hogy a Városban zárva Budán lakni, és a Bassa jelenlétében ítélnie köteleztetnék.

Pray Györgynek azért, mivel Verböczy a Felséges Austriai Házhoz holta előtt, nem hajlott, dicséretes volna ugyan jobbagyi buzgóságából eredelt neheztelése, ha már megczáfolt előadásai igazak volnának, és inkább történeti tetteken, nein pedig másoktól hibásan felgerjesztett indulaton épülnének: eö nagy Hősünket Budán, a Zsidók temetőjében kéntelenített temetésével, és a Keresztény Halotti Tisztességnek tőle lött tagadtatásával megkissebbíteni, valóban Történeti íróhoz nem illő figyelmetlenséggel bátorzkodott ezen szavaival; *Annalium Reg. Hung. Tom. V. pag. 358-0 „Parem (cum Valentino Török de „Ening) exitum Verböczius anno sequente bábuít, „nisi quod in Coemeterio Judaeorum tumulo illatus Christiano funerationis honore caruerit, „frustra cum viveret Patriae calamitatem lacrvmis „et gemilu deplorans, quam sediliosis consiliis „Barbarorum furori sponle objecisset.”* JNem vévén észre, hogy Istvánffinak, úgymint későbbben élő, és nem egykori, azon kívül csak egyetlen egy tanúbizonyságnak tellyes hitelt nein adhat, hanem több azon időbeli a kik valóban számossan meg fen tartattak, Historicusoknak tanuságokkal élnie kellessen — nem gondolván, hogy későbbi tudósítások szerint Istvánffynak Kézírása ki nyomtatás végett Testamento szerint Pázmán Cardinalisnak hagyatván, annak 1022- Esztendőben Coloniában in folio történt első kiadása ideig, mind belső, mind külföldi Jesuiták kezeken által menván — nem is

előbb, hanem a Szerző holta után kinyomtatván, — azoknak szabad kényvek szerint megváltoztathatott, és bizonyára sok helyeken valósággal meg is változtatott b). — De arra sem ügyelvén, hogy a Zsidó temető, és keresztény tisztes ég megadása iránt Thurnschwamb és M u d t w e c k gúnyólag írtt, bátor egykorú németeknek tudósításaik, Luther vallásán levőktől, mellyeket Verböczy hatalma, s vallásbéli buzgósága mindenütt, a hol lehetett távoztatolt, és ki tiltott

- b) Tapasztalható, sőt tagadhatatlan ez Bocskay idejében elő adott Vallás dolgában, hol eő a leghitelessebb Történeti íronkat Bethlen Farkassal ellenkezőket állít, méltán azért Schwarcz Godefrid tudós Hazánkfia in der Anzeige von dee Hr. Grafen Volfg. v. Bethlens Historie a 2t lapon ezeket írja: „Es ist „kauin zu glauben, vie sehr in Beschreibung der „Bocskayschen unruhen, Bethlen von dem belobten Istvánfyo abgehet, und dennoch habe „ich in meinen beym Bethlen gemachten Anmerkungen -----sehr oilt gezeigt, und bewiesen, das „Bethlen recht, Istvánlfy unrecht habe. Ja die „Leser werden begierig gemacht meine nähere Be- „wegursachen, aufmerksamer zu vernehmen, wa- „rum ich die Historiarum L i b r o s Istvánfyi „von Vorne an bis zu Ende für so zuverlässig, und „tparlheyisch nicht halte, als man bis daher do- „von geglaubt hat. Für ihn den Hochgelehrten, „und redlich gesinnten, hege ich eine grosse Hoch- „actung — .... aber von denjenigen Herrn — ich „mag sie nicht nennen — die istvánffys Geschichte „etliche Jahre nach seinem Tode zum Druck belor- „dert haben, kann ich Keine, ebeu so gute Meinung „bey mir aufglimmen lassen.”

Istvánffy Auctuariumja vagy is folytatása, melyet Joan. Jacob. Ketteier szinte a Passaroviczi Békességig 1718 terjesztett, és Colonioban 1724. in föl. Kinyomtatott, ámbátor Sincero versei ac n i t i d i s s i m o s t y l o d e s c r i p t u m-nak a homlokírásou jelentetik, Korányi Elek bizonyítása szerint: turpissimis m e u d a c i i s egészen töltve vagon.



c) eredett. — Tudta eö velem együtt, ki Praynak Felséges p á r t í o g á s mellett nyert Historiai tapasztaláshoz, nem is közelíthetek, sött »álmánál jobban — bár hívebben — hogy mind Thurnschwamb vagyis Dernschwam, kihez Kollár Adám Kalauzától vezetett az Augsburgi Fuggereknek Factora (kinek eredeti, nemzetünk eránt gyűlölő kifejezésekkel teliyes, Verböczyt és az Egyházi Személyeket untai an rágalmazó Írása Gyűjteményemben is fentartatik) Luthernak vallását követé, és részszerént Körmöczön, részszerént BeszterCze- Bányán (hol Luther új vallása Révay Ferentz pártfogása alatt legbokrossabban kisarjadzott) lakó személy volt. — Jól tudta ő, hogy Mudtveck, kit hibásan Esztergomi Tisztartónak nevez, holott ez a Törökök előtt oda költözött Királynének Budai Tisztartója volt, és onnant írt, nálam is fentartatot leveleit hazájában Norimbergában azonnal kinyomtattatta — jól tudta eö mondom, hogy ezen némethke úgymint a Királynének Máriának egyéb Udvari cselédjei nem csak Németek, de egyszerűsmind Luther Vallásán lévőök valának: annyira, bogy maga is Budai Udvarában Henkel János Predicator tartott, és Luthernek Wittembergből Iső Nov. 1520, költ ajánló levelét, négy kinyomtattott, Psalmussaival (Soltáriveral) mellyek nálam is megvagnak d). Maria Királyné kegyessen elfo-

- c) Werböczit Vallásbéli Buzgóságáról ditsérni szinte úgy lehet, mint ellenben abból eredeti üldözése iránt vádolni, János Királynak a Reformátorok ellen kiadott, és tüzzel is végre hajtott Parantsolatit Werböczynek mint Cancellárjának nem mindenkor ok nélkül tulajdonittya a Vallás Reformatiójának Históriája.
- d) Vier Tröstliche Psalmen, an die Röniginn zu Hungern ausgelegt durch D. Martinum Luther Wiltemberg. 1517. 4.drétb A—K. mi. lapok száma nélkül.

gadta, sőt némelly íróknak véleményé szerint azon Egyházi Éneket is: Mag ich Unglück nicht wieder s t a h n s a t. nem Luther, hanem maga a' Királyné szerzetté dd). nem is ok nélkül, mivel az Énekek szerzőjének akkori szokások szerint Versek fejein lévő betűk a MARIA nevével elő adják. De tovább a Cseh Udvarnak, melly hasonlóképpen a Király mellett Budán tartatott Fő Mestere is, Brandenburgi Herceg György (ki Corvin János Hitvesét, kincsét, és levéltárát egyszersmind magáévá tévén, egyetemben is Onolczbachba kivitte) minden hozzá tartozandó néppel Luther nyomdokot követvén e), az új Vallásnak Verbőczy, és Magyar Egyházi Fő Rendek ellenére pártját fogta, melly miatt kétségkívül Hazánk szörnyű szerentsétlenségére éppen a legveszedelmesebb időpontban, a Királyi Udvar kettős pártolásra oszolván, ha csak ugyan felesleg magasztalt Práyunk egy valódi Historicusnak kötelessége, és lúvsége képest igazat írni kívánt, a Németek és Luther Vallásán lévőknek — Magyarok, és Római Catholica Vallásért buzgók ellen tett tanú bizonyosságokat bölcsen el nem fogadhatta, hanem annál méltóbban részrehajlónak, és einem foghatónak ítéltette; a mint valóban mind a két német Bizonyosságoknak Tudósítását felvilágosítani, és azon időbeli környülállások, és történeti tettek elő adása által gúnyoló kifejezéseiket igazságtalannak bizonyítani tisztemnek tartom.

dd) Klein Joh. Sámuel Nachrichten v. dem Lebensumständen Evang. Prediger des Königr. Ungern. Leipzig. 1789. in 8vo I. pag. lto.

e) Kinek buzgósfga még a Budai Zsidókat is Luther vallására térítette, mint Christopei Mandelt, Hunger genant von Ofen, ki azon könyvét. Das Jesus Christus sey das ewig Göttlich vort: Nürnberg ben 1736. cszt. 4. rétb. kinyomtatván nekie ajánlotta.

Nem tsuda tehát, hogy ilyen Felséges bizodalommal felruházott, nagy tekintetű Kollár, és Pray Historiographusok Auctoritássán ak a köz vélemény egészen azért hódolt, m vei mélyebb vizsgálásra sem ideje, sem módja lévén az érlelmessebbek által jóvá hagyott, és kihirdett tudósításokat, két kézzel elfogadja.

Nem tsuda, hogy Nemzetünk kissebbségére törekedő Szerzők, millyeket Gustermann mellett, — előtte, — és utánna Tudományi Históriánkból számtalanokat nevezhetünk — a történeti Tetteinknek igazán, szinte úgymint nem igazán előadott gántsait egyaránt mohon felkapják és önnön Szerzőinknek vétkek, és fogyatkozások miatt, igazságtalanul, sőt illetlenül is szemre hányák.

Nem tsuda, hogy Gusterman f) Könyvének 550 lapján azt, a mit sem olvasott, sem hallott, hanem csak Atya nélkül szült, tudniillik: Hogy Werbőczy Önnön keservében hóit vólna meg, mint valamelly históriai igaz dátumot a széles világ előtt hírlelni nem átallott, ezen szavaival „Er (Verböczy) starb in folgenden Jahre aus Kummer über das Unglück seines Vaterlandes, welches er „durch seine Ränke und aufrührerischen Anschlägen der Türken-Wuth Preis gegeben hat.

De fájlalhatjuk még méltóbban, hogy Kelemen Imre is a' Magyar Törvényeknek 40. Eszten-dőkön fellyul folyton folyva lévő és végre aPesti Universitas Királyi Professora, Werbőczy életének,

- 1) Gustermann Ant. Willi. Bücher- Censor n. Professor cl. Rechte an den k. k. Theresianisclien Ritter-Academie in Vien. Die Ausbildung der Verfassung des Königreichs Ungarn. Vien ISIS, in 8vo Vol. II. — I-ső Kész 356 lapon.

s halálainak szorgalmatossabb vizsgálására, — tökéletesebb kinyomozására — és a Magyar Törvények Mesterét áruoló helytelen vádoknak eltörlésére mind Tudományá, mind nemzeti buzgósága tiszte szerint, nem ügyelt: Praynak nagy tekintete miatt, kinek eö tanítványa volt, Historiai állításait kécségbe hozni nem merészelvén, annak (ezen értekezésünk által már hitelektől egészen megfosztatott) szavaival szíiniig illaképpen ámitván inkább, hogy sem oktátván lialgatóit g). „Postremis vitae annis paucis Christianis ius „dicebat: acerbam suam, Patriaequae sortem „amaris lacrymis saepe deplorans. Mortuus ibi „dem Christianae etiam sepidturae honore priva- „tus Anno 1542 de végső kifejezéseit C h r i- stianae etiam sepulturae honore pri- vatus az uijabb 1818. Esztendei kiadásában méltóképpen kihagyta; — Ha Pesti Universitas Tudós Professora tovább és tovább tanulni, (a mit Socrates nyolczvanadig év korában sem szégyenlett), esméreteit terjeszteni kívánván, Verböczynek Horányi Elek által in memoria Hungarorum Posonii 1777. 8-rélb. tudós szorgalommal előadott életét által olvasta volna, annak tudósítása szerént is megkímélhette Dicső nagy Mesterét Praynak költött, és méltatlan vádjaitól. —

Választám Verboczy halála, és temetése iránt szólló Istvánffy, Pray Güster mann, s Kelemen tanúságait azért, mert csak ezeken épül, hozzá tévén a' Névtelen Manchermeon es Etwas von Verböcz — gúnyoló írásoknak szerzőit, Hősömnek a köz vélemény által igazságtalan rágalmazása. — Sem Czwittinger

g) Kelemen Emerici Institutiones Juris privati Hungarici Pest 1811. Tom. 1. pag. 68.

in Specimine Hungariae Litteratae Lips. 1711. b.rébt. sem Walaszky in Dissertatione Historico — Enistolica de Stephano Verböczio Juris Consulto Hungariae celeberrimo. — Annál inkább Fleischhacker in Historia Juris Hungarici per Positiones Tyrnaviae 1779. fi.rébt., és most már Fő Méltóságú Ország Bírāja Gróf Cziráky Antal könyvében: Ordo Históriáé Juris civilis Pestini 1794. H.rébt. Verböczi haláláról s temetéséről valamit találhattam, kik inkább Verböczi dicső munkáját, hogy sem élte folytát, és fogytát tárgyul vévén mindnyájan megelégedtek olvasóiknak, egy külföldön Tanuló ifjúnak gyámoltalan, de részére nézve annál dicsőségesebb szorgalmához h) utasításával.

I s t v á n f i n a k azon kifejezését: „Verbecius juri dicundo simul et vitae — — finem imposuit”. — Csak Gustermannak szándéka csavarhatta azon értelemre : „E r s t a r b a u s K u m m e r ü b e r d a s U n g l ü c k s e i n e s V a t e r l a n d e s” — mert az nyilván alább mondja : „Ill morbum incidit, expiatisque Christiano ritu Criminibus — — Budae morluus est.”

— Nem lévén pedig Gustermannak állítása bizonyítására egyéb próbája Istvánénál, világos hogy ennek szavai az utóbbi kifejezésével edjűt vétetvén, arra, amit vakmerően vitatott, nem csak próbát, de még gyanút sem adhattak nékie, — holott ellenben Vranich Antal Esztergomi Érseknek eredeti Deák nyelven ide mellékelt Verböczi halálának s halotti tiszteletének körülállásos leírása által halálának igaz okát nyilván bebizonyíthatom,— melly nem természeti betegség, sem hosszas epedés: hanem valósággal méreg etetésből származott.

h) Vallaszky Pauli: Dissertatio Historico Epistolica de Stephano Verbeuczio. Juris consulto Hungariae celeberrimo. Lipsiae 1768. 4-rc1b.

Szükséges azomba Vbranchich Érsek Történeti Munkáit, ha tsak átallyában is, de méltóbban, mint eddig előadattak, megismertetnünk.

Vbranchich Antal Sibenico Dalmatia városában született. Annyának Testvére Statilius Erdélyi Püspöknek ajánlásából elébb János Király,— holta után pedig Isabella Titoknokja volt, Cardinal Martinuzinak Ferdinandhoz által jötte ötét is arra bírta, hogy Ferdinand császár szolgálati-ba lépjen, mellyben több követségeknél ditséretes végre hajtása után, az Esztergomi fő Egyház Hivatalára emeltetett,— Olasz Országban nevelése leginkább a Poésisre és Ékes szobásra formálta elme tehetségeit, azért leginkább ezekben gyakorlotta üres óráit, legfőbb gyönyörűsége lévén Sabellicus, Jovius, Forgach, Brutus, s a t. maga idejebeli Tudósok példái szerint, élete korában történt dolgoknak előadásában.

Már Brutus Mihály a XVI-dik Században említi Történeti írásait, kivált azon könyvét, mellyel Zápolya János dolgairól ékes Deáksággal írt; de Pray \*) és Hórányi \*\*) egyéb Munkáit, mint Tudós és ékes Deák Leveleinek Gyűjteményét nem isméri. Pray használta Verántz Leveleinek azon egy kötetjét, mellyel ő vélle Herman Jós'ef Győri Canonok közöltt. Hórányi említi szinte Verántz Kéz iratait, mellyek a Nagy Szombatin Könyvtárban tartatnak, és a mellyekre utasítja Schmith Miklós \*\*\*) Olvasóját mondván: „Autographa Draskovichii extant cum non paucis Ve-

\*) Annales Regnm Hung. Tom. V. Vindob. 1770. föl.  
az Előjára Beszed I-ső lapján.

\*\*) Memoria Hungarorum scriptis ceteris notorum. Posonii 1777. Tom. III. pag. 495.

\*\*\*) In Episcopis Agriensibus (Ide Diplomalum concinnatione Tom. III. Tyrnaviae 1763. b-ad rétbén 258 lap.

rantianis in Masco Historico Collegii Tyrnaviensis — de hova jött ezen Museum? A Pesti Universitas Bibliothecájába e, vagy a' Posonyi Aca-  
demiájéba, vagy a Nagyszóombathi káptalan Könyv-  
tárába? arról nem tudósít. — Az Egri Érseki  
Bibliothecában tartatott egynéhány (list) Kötetei  
Vranchich eredeti Leveleinek, már a Pesti Nem-  
zeti Museumnak állal adattak. — De Vranchich  
Famíliának Adomány Leveli, kiváltképpen azon  
jeles három személyeket Antall, Faustust és Mi-  
hályt illető Királyi Privilégiumok továbbá az Érsek  
Antalnak, és Mihálynak Magyar és Horváth Or-  
szágok történeteire szolgáló Gyűjteményeik, szin-  
te úgy mint önnön Történeti Munkáik Gróf Dra-  
ganicli által egy részént Gróf Széchényi Ferenl-  
nek, egy részént pedig Koller Jósff Pécsi Pré-  
postnak kész pénzül eladattak, és mind a két rész-  
ről a Magyar Nemzeti Museumnak ajándékoz-  
tattak; nálam találatnak Gróf Draganich által  
néhai Bujanovics Ágostonnak eladatott és tőle  
kész pénzen által vett Sibenico Várost illető Le-  
velek Varántz Antal eredeti írásainak némelly tö-  
redékeivel, mellyek egy nehány kötetben, réssze-  
jint in folio, résszerint »egyediében rendetlenül  
össze köttettek, és amellyek között Verböczy sze-  
rencsétlen halálának leírása, szerencsésen fentar-  
talott. — Kovachich Márton in Scriptoribus Be-  
rum Hungaricarum Minoribus Budae 1798 8-ad-  
rétben II. köt. kiadta ugyan Wranchich Munkái-  
nak némelly részét, de a nélkül hogy azokat a  
szerzőtől intézett rendre szerkeztette — a nélkül  
hogy a Szerzőtől adott Czímjéit a Munkáknak  
megtartotta volna; — innen történt, hogy n na-  
gyobb Munkák töredékei csak az ő kényvé szerint  
adott Titulusok alatt kinyomtatta! ván, azokat már  
az Olvasó annyi különös Munkáknál lennie véli;  
sült némelly Munkáknak végső részét előbb, mint

az eleit, még pedig különös czímet adván nékiek, hibásan valóban és a Tudósoknak nagy tévelyedésekre közre bocsátotta.

Verböczy halálának történetét nálam levő Wranchich Érsek eredeti Kéziratának töredéke szóról szóra imígy adja elő :

„Erat Verbucius Religionis suae apprime sludiosus, eamque quo se cumulatius profileri operibus comprobaret, quotannis fere ex Turcia Captivos quosquos facultas offerebat aere suo redimebat, interque caeteros, quos Legatione proxima Constantinopoli redemptos indultu Caesaris in libertatem quoque asseruit, unura non ultimo Nobilitatis loco natum, honesto apud se muneri praefecerat, quod ad genus in homine, virtus quoque et ingenium gerendis rebus accesserat. — Die quadam consensu curru, nam interdum podagra laborabat, nec alioquin etiam propter jam inclinatioem aetatem poterat equitare, in Consilium ad Passam Jus dicturus solito more pergebat, quumque jam propius Passae domurn accessisset, frequenti Clientum stipatus famulatio, Praetoriani Passae, úti ex Officio soliti erant quotidie Domini iussu insignem virum excipere, plures tunc, quam alias consveverant, occurrunt turbidi, Verbucioque nec salutato, extemplo in eum captivum irruunt, crine comprehendunt collumque expedire iussum, in medio vico, horrentibus aliis, ac in stuporem versis, capite plectunt. Inde citi ne verbum quidem elocuti ad Praetorium revertuntur.—Verbucius vix rumore rei excepto, quum jam prostratus jaceret miser ille, praelato e curru capite, quidnam esset turbarum, perquirat, quippe quod neque veicogitare unquam de tanto scelere potuisset; venim occisi demonstrato Capite hic, illic cada-



„vere, causaquae prorsus omnibus ignorata, edi-  
 „to graviore in coelutn gemitu, manuque illisa  
 „pectori, Turcoviura 1) qui eo anno Praetor  
 „Urbanus erat, uti jam diximus, et penes Cur-  
 „rum ejus gradiebalur intonat, exclamalque rena  
 „male agi, curruque statim, circumacto, qui O-  
 „cto equis vehebatur, domura repetere instituit.  
 „Vix ex eo Vico excesserat, accurrunt novi nun-  
 „tii, et quidem alii post alios, jubent bono esse  
 „animo, ad Passam revocant, scelerati sei vi casum  
 „parvi pendat, rem ejus salvam, suosque reliqua  
 „otnnes procul a discrimine esse: nec scelerati  
 „servi casum magni ducendum, intellecturus  
 „a Passa mortem meruisse, et puniendos esse  
 „etiam sine quaestione, qui produnt Caesarem.  
 „Diu ilie reverti obstitit, magisque furore ob  
 „iniquitatem perfidorum agebatur, quam pavore:  
 „subinde in medio foro clamitans indignum faci-  
 „nus, Jusque et Ordinem perverti violentorum  
 „audacia, ignorare ejusmodi Caesarem, justissi-  
 „mum Principem, Praetores ejus scelestos, ac  
 „nequatn esse homines. Tandem abamicis repres-  
 „sus et alioquin ipse etiam pro sua prudentia  
 „altius expenso negotio, veritus scilicet ne in se  
 „quoque inciperetur vis intendi, atque ad Pas-  
 „sam indignius raperetur, celeriusque de se etiam  
 „staluatur, quod paulo post evenerat, obsecu-  
 „tus est. Séd ubi ad Consessum venit, quamvis  
 „assurrexisset illi Passa cum caeteris Senatoribus  
 „blandoque simul atque honorifico alloquio, ut  
 „assideret, hortaretur, respuit tarnen mira auda-  
 „ciu, animoque plusquam Senatorio, et dixit se  
 „nec sedere prius nec quicquam aliud acturum,  
 „quam ei ratio redderetur, quare occiderint famu-  
 „lum suum, Jusque de nce illius hominis inno-

1) Turkovics Miklós volt ekkor Buda Város Birája.

„centissimi administraretur, — Summa id cum sua  
 „dignitatisque injuria perpetratum. Hic quum ob  
 „injustissimum dolorem temperare sibi nequiret,  
 „praerumperetque in verba, quibus plane hand  
 „pariim videbanlur et Pássá et sui Assessores eru-  
 „bescere, utrinque coeperunt in iram succendi,  
 „praesertim quod Verbucius nulla Turcarum fe-  
 „stivitate nullis blanditiis leniriac sedari poterat:  
 „(pawm quidem neque causae tales de interfecto  
 „liomine aiferebantur, quae satis idoneae fuis-  
 „sent visae ad earn necem excusandam, adeoque  
 „tunc nihil aliud ea de contentione transactum,  
 „quam quod ab iis iratis iralus ille discesserat,  
 „et quum de gradu abiens descenderet, inclamasse  
 „quosdam fertur execrantis in morém, nemine  
 „noininato, quamquam asperius de integritate  
 „illorum questus. Ea vox notata ab amicis, cre-  
 „ditumque haud falso aulhore C o 11 eg a s suos, 2)  
 „castigasse, quorum fastu innuebat sein ea Clau-  
 „stra atque pericula conjeclum, quum ipsi obti-  
 „nuissent libertatém. —

„Postero die, quum Passa Caesaris indigna-  
 „tionem pertimescebat, cujus aequitatem et mu-  
 „nificentiam crebro quum in se et Gentem Hun-  
 „garam tum in (ilium Regis et Budenses cives in-  
 „geminaret et extolleret Verbucius, denunciaret-  
 „que palam, id injuriarum se nunquam passu-  
 „lum, nunquam Budensi Passae in subditos Cae-  
 „saris tantum iicentiae traditum, nec diu crude-  
 „lem hominem eo loci dominaturum se vivente,  
 „—Submissi, qui Verbucium placate conaren

- 2) Bizonyossan kívánnyá ezzel Vbranchich homályosan értésünkre adni hogy Verbóczy a Budai Várban hagyatott, midőn Frater György, és Petrovich az Ország kormányát magok által vették, és őket gyanítaná Verbóczy ezen szerencsétlensége okainak.

„tur, pollicerenturque illi de se ea, et omnia,  
 „quaecumque exoptasset, — frustra tamen conati,  
 „quum Verbucius expedite currus, caeleraque om-  
 „nia rerum domesticarum colligere et ad abeundum  
 „Buda parare famulis praestepisset, jamque instru-  
 „cta euncta et in procinctum apposita, ecce a Pássá  
 „advolant insignes viri, aliique eum quam sva-  
 „simis vocibus et apparatus argumen-  
 „tis poscunt, de-  
 „tinent, et dehortantur a discessu, alii exonera-  
 „tis curribus, suis ipsorum tergis suppellectilem,  
 „rejectis longe pueris, in Domum referunt,  
 „Verbucioque omnia pro voto deinceps futura  
 „apud Passam Solimanum pollicentur, modo id  
 „solutum errati ejus, quod jam commissum erat,  
 „aequo animo fene voluisset. Nihil ultra neque  
 „in suos peculiares homines, neque in reliquam  
 „Plebem Christiani nominis, Passam perfecturum  
 „sine ejus conaortio alique consilio. — Delinitus  
 „his Verbucius, rediit cum Pássá in gratiam,  
 „quamvis simulanter magis, quam vere; nec enim  
 „secus poterat, quia clandestino praeecepto magni  
 „Turcae sub summi honoris et libertalis nomine,  
 „egregius captivus erat. — Paucis diebus post, quod  
 „exusaepius alias fecerat, Pássáeum ad soletum  
 „epulum apud se invitavit. In eo convivio, quum  
 „splendide ac magnifice fuisset habitus, merum-  
 „que pro incolumitate Caesaris, pro futuri a,  
 „Joannis Filii et pro fausto Statu Hungarorum  
 „fallacibus praecationibus fuisset exhaustum,  
 „Verbucio toxica propinata, quae statim saevi-  
 „rent, et ad praecipitem mortem adigerent,  
 „priusque quam ad Caesarem expedisset quae-  
 „rimentas desiisset vivere, et prope palam egere  
 „omnia, nec tanti tamque nefandi facinoris notitia  
 „vulgi declinata. — Eo die, quo satis de tempore  
 „domum reverterat, nocte etiam in sequenti ni-  
 „hil prorsus doloris in se sensit, forte id, donec

„pertotosat tus eflusum virus perniciosius evaluis-  
 „set, secunda luce torminibus intestinoruin caepit  
 „Cruci ui, ac paulatim antequam advesperasceret,  
 „vox ei consopita, tantoque tumore corporis op-  
 „pressus est, ut neque Capitis neque colli, neque  
 „marmum, neque pedum digitorumque sua forma  
 „constarel. — Utram totum, scu potius mussain  
 „earnis dixisses, quam Umanum corpus, quurn  
 „ad haec et os, et oculos, et unguas non inibi  
 „natos, sed aliunde appositos quilibet iudicasset;  
 „stupor omnes et commiseratio hauserat, taciti—  
 „que ii, qui ei aderant, Turcae periuriam et  
 „crudelitatem abopinabantur. — In hunc modum  
 „actum etiam die tertio, quum jam dudum Turci-  
 „ca custodia a Passa missa, portas domus ejus  
 „obsederat, qua turba prohibebatur, numerosa  
 „enim confluebat ad spectandum tam atrox faci-  
 „mis, ne magis, quod nequiter perpetraverat,  
 „divulgaretur. Proximis tandem tenebris, vigilia  
 „circiter secunda vitam efflavit, curatumque pro  
 „nostro ritu ad sepeliendum corpus omni diligen-  
 „tia, sed ne id quidem officii, quod postremo  
 „solemus mortuis exhibere, sine sua custodia  
 „conficere (Turcae) permiserunt: summa enim  
 „pertinacia et condiendo. et in scrinium clauden-  
 „do corpori, in quo in Sepulchrum debebat in-  
 „ferri, interesse contenderunt, inbibereque gra-  
 „vissimo interdicto, cadaver dum effertur, pate-  
 „re spectantibus, ne tam enormis occubitus con-  
 „siderari, ac miserari alius posset. In res ac bo-  
 „na ejus Turca non irrupit, tota suppellex et  
 „quidquid auri, argenti, pecuniarumque et ve-  
 „stis hebuerat, integrum salvumque ad Emericum  
 „Gluon adferri concessum. — Servi quoque aique  
 „clientes, et qui aere suo raeruerant, una cum  
 „amicis Buda inoffensi ubi permitti. — Illud so-  
 „lum, ubi excessit, a Turcis jussu Passae exe-

„cutum. — Cunctae sarcinae et quidquid impedi-  
 „dimentorutn atque arcularum habuerat exctis-  
 „sum, quaesitaeque Epistolae et Diplomata Turci-  
 „ca, eaque omnia, quae reperta sunt fuere abla-  
 „ka. In quo quantum perfugii, perfidiae suae pro-  
 „spectum voluere, enectoprius Op t i m o Viro,  
 „ex hoc licebit probe perspicere. Honoré po-  
 „stremo sepulturae, ac pompa exequi-  
 „arum non caruit, Justaque illi non  
 „aliter persoluta sunt religionis no-  
 „strae instituto, annuente Passa, ut  
 „eti am e vicinis pagis acmunicipiis  
 „acceiserentur Sacerdotes, quicun-  
 „que proximae cladi 3) superfuerant,  
 „quam si Buda nullius hostis vulnus  
 „accepisset. Cur autem hominem ilium legi-  
 „time redemptum ex Caesaris etiam indultu liber-  
 „tati suae restitutum tarn furibunde saeva gens  
 „exstinxerat, ea causa est, quod apud nos gna-  
 „ros lingvae ac morum liomihes non facile fe-  
 „rant, suspicantes semper, ne dóli ac technae,  
 „quibus nobiscum agunt, subinde detegantur,  
 „minusque illis procedat, quid quid in nos ma-  
 „chinentur. Quod in hoc quoque infelicissimo  
 „homine conspicati, quem quem in tanto Ma-  
 „gistratu Verbucius ab se non dimiltebat, ut  
 „caeteros, quam plurimos quos redemptos abire  
 „in sua permiserat, in his omnibus ab eo edo-  
 „ceri credebatur, quibus crebro malignitali Tur-  
 „cicáé occurrebat, eludebatque eorum in nostra-

3) Itt valóban nem a Mohácsi ütközet, hanem a Török-  
 köknek 1540—1 esztendőök táján Buda vidékén el-  
 követett szörnyű dúlása és rablása értetődik, mellé-  
 ről mind a Chronicák, de leginkább ugyan azon  
 esztendőben Német országban kinyomtatott neue  
 Z e i t u n g címmel jegyzett repülő Levelek, tudó-  
 sítanak.

„tes calumnias.— Atque sublatus est et ille per  
 „Contumeliam, et per dolutn Verbucius. Frustra-  
 „que certe nos et Turcae perfidiam execramur et  
 „obsequia nostra, nostramque in eum fidem ja-  
 „ctamus. Spes enim omnes nostrae in Victoris  
 „Barbari proventum rediguntur, quantumvis no-  
 „bis ipsis assentemur.”

Bár Érseki Méltósága Verántznak mindenben  
 tellyes hitelt adhat előadásának; különösen még  
 is emlitem hogy Verböczy szolgájának erőszakos  
 megöletését, Kollártól említett Mudveck  
 is, Német Leveleiben szinte azonképpen adja elő.  
 — Horányi Verböczy Életében III. T. 546. lap-  
 ján annak szavait előadja; de valamint a Szerző  
 nevét Mudveczre, úgy a Revay Ferenczét is  
 kihez a Levél Íratott ad Comit. Franc, de  
 Rcjna, hibásan elváltoztatja. Már az is, hogy  
 ezen Levelek (a mit eredeti nálam lévő Nyom-  
 tatással bizonyíthatok) Revay Ferentzhez különös  
 hajlandósággal irattatlak, újabb jele annak, hogy  
 Mudveck vele edjött Luther vallását követte;  
 mert valóban a Magyar Reformatio történeteiben  
 egészen idegennek kell lenni annak, kinek tudtára  
 ninlsen, hogy a Magyarok Naggyai között Révay  
 Fereutz volt az első, ki Lutherrel levelezett, ki  
 az ő Vallásbeli felekezetit legelső és leghevesebben  
 pártul fogta s gyámolította.

Ekképpen Verböcý szolgájának szerentsétlen  
 esete, melly akár alkalmatosságot, akár szánt  
 szándékkal készített okot nyújtott, Bassa állal tör-  
 tént kivégzésére, tagadhatatlan lévén Vbranchich és  
 Mudveck egy kori és egyformán lőtt előadások-  
 ból : — Verböczynek méreggel történt megételeését is  
 Vbranchichon kívül szinte másokkal bizonyíthatom.  
 Már Horányi által útasittatunk Brutus Mihályhoz  
 és annak Krakóban 1582. 8. réth. a 28-dik lapon  
 Báthory István Lengyel Királyhoz küldött Leve-

léhez, mellyben ezen szavak találatnak: „Ver-  
 „bucius dum execratur Barbari perfidiam — jus-  
 „sus Budae Ungaris Jus dicere, brevi postea len-  
 „to veneno sublatus est, quae omnia ex Tho-  
 „mae Litterati Epkemeridibus (Rerum perea tem-  
 „pora gestarum) scripsimus” — f).

Azon Magyar nyelven írott és még vi-  
 lágosságra nem bocsátott Vranichik Érsek saját  
 kezével írott Chronica is, mellynek czímje ez:  
 Memoriae Rerum quae in Hungária a  
 nato Ludovico (II.) Rege acciderunt  
 1504-től—1551. esztendeig folytatódván, és a  
 melly iránt meghatározni nem tudom, Vranichik  
 maga munkája legyen-e? vagy csak másolása?  
 vagy pedig Bornemisza Tamás bővebb históriája?  
 Verböczynek méreggel lőtt megétetését imígy bi-  
 zonyítja: „Azután kevés idő múlván Verböczyt  
 „megétetik, meghala: Az Turkovics Miklós is  
 „csak hamar mene utánna.”

- f) Ki volt ezen Thomas Lilleralus? hol legyenek emlí-  
 tett Ephemeridessel? arról sem más Történet írók,  
 sem Hazánk Tudományi története nem emlékezik.  
 Ha nem csalatkozom, ő volt az a Budai Bornem-  
 isza Themásnak hivatott gazdag Polgár, és Tanáts-  
 beli, kinek azért, hogy a Várat Rogendorfnak lel-  
 adni szándékozott, több mint 11,000 forintot érő  
 ezüst marháit elfoglaltatván Martinuzi a Török  
 Császárnak sok egyéb drágaságokkal ajándékba kül-  
 dölle, és akinek Buda Vára 1540 és 1541 esz-  
 tendőbeli megvételéről Magyar nyel-  
 ven írt Munkája nállam is akkori kéziratban  
 találatik, így kezdvén: „Ím egy emlékezet-  
 het írok” s a t. és imígy végződvn: „Mynd  
 ezöketh penigh eggy eörök ernlekezet-  
 „hérth irtham meg, ni er th ezek mind  
 „,i g h i vóllhanak — ha k y penigh ky-  
 „leomben, monda ima, byzon wethkeuth  
 „theonne az yáinbor bezédében, azért  
 „ez légién azvvege”, —

Temetése Verböczynek Vranich előadása szerint nem csak keresztényi módon, de pompás tisztességgel is a körül lévő Papoknak nagy sokaságával úgy, mintha Buda Török dűlások által nem szenvedett volna tellyesített. De Istvánffy-nak is azon szavai: „expiatis Christiano ritu criminibus” oda mulatnak, hogy halála keresztényi Sákramentomok felvétele melleit, és azlat követő keresztényi temetés módja szerint történt. — — Igazságtalan azért Kollárnak g) s minde-  
nütt nyomba lépő P r a y n a k állítása, hogy „Christiano funerationis honore caruerit”, mert pompás temetéséről Wranchich nyilván való bizonyosságot teszen.

Ha pedig csak következtetésre támaszkodván Kollár és Práy, azért hogy Verböczy a Sidó temetőbe lemettetett, vitatják azt is, hogy keresztényi végső tisztesség nékie nem adatott: „Tristi et indigno elatus funere, absque omnibus ceremonis tumulus” mind az: igaz legyen-é a Zsidó temetőbe eltakarítása? — mind pedig ha ez így történt, — lehet-é azért őtet azon időben tisztességtelenül temettetellnek állítani? az alább előhozandókból ki fog tetszeni.

Verböczynek a Sidó temetőbe lett helyhez-  
tetését senki más, mint a Luther vallásán lévő s a Nagy Urat szüntelen gúnyoló Német Tburn-Schwamb írja, azon fenn tartott írásában, mellynek címje: „Extract aus der Beschreibung des reitternhauses in Neusohl, durch Hansen Thurnschvamb der Herrn Fugger gewesenenen Factoren daselbst, sammt andern, was sich in der Krön Hungern zugetragen, g e-

g) In Supplem. ad Petri Lamheci Conimantar. de Biblioth. Augusta. — Vindobon. P. J. p. 787.



s c h r i e b e n in 1563 Jahr. — Régiségeink legszerezésebb találója, s veszedelmeiktől megmentője Tudós Kapitány Dobai Székely Sámuel hozta ezt elsőben világosságra, és saját kezével lemásolt Példánnyá Kéz-irataim között talál talik; de Engelnek Történeteiben is: „Geschichte des Ungrischen Reichs, und seiner IM ebenl ändern I-ter T h e i 1. Halle 1797. h.rétb. a' ltJO lapon kinyomtatva olvasható, mellyben Verböczy temetéséről ezen szavai találatnak: „A „1525 zu Hatvan — — ist wohl abzunehmen, „was ettlich im sinn gehabt haben, dass alles, des „Vajda (Joh. v. Zápolya) Anstiftung gewesen, „und des neues Gross Grafen Werweczi István, „so auch des Vajda heimlicher Provisor, und „hernach sein Canzler worden, w e l c h e r „schändlich, ärmiglich zu Ofen Küm- „merniss halber gestorben, und in Ju- „den Freudhof begraben worden.” — — Végső kifejezését schändlich und ärmiglich zu Ofen kümmernisz halber gestorben und begraben w o r d e n már többé megtorlannom nem szükséges; mert hogy nem keserves epedése, hanem méreggel lőtt megétetése vólt oka Verböczy halálának, — hogy legnagyobb pompával minden körül lévő Egyházi Sze-mélyeknek és keresztényi nép sokaságának jelenlétiében Törökök engedelmevel díszesen eltemet\* teteit, tetteknek valósága által bébizonyítottam. Ha tehát mind Thurnschwamb, mind utánna Kollár, Pray, és Kelemen, csak pusztá eszmélkedésből, és azért, hogy Verböczy állítólag Zsidó temetőbe eltakarított, tették és hirdettek méltatlan következéseket, akkor valóban hibás vakmerőségét ítéletjeknek józan olvasóim előtt el nem takarhatják, melly tetteik annyival inkább az ősi érdemeket tisztelő Onokáknak sze-

mibe fog ötleni, hogy Históriánknak Aristarchus-sai, részre hajló, bizonytalan, mocskolódó Thurnschwámb és Mudtweck állításait minden Critical vizsgálás nélkül elfogadván, érdekekkel tellyes Nagy Urat méltatlan gyalázní bátoikodtak.

Mudtweck gyűlölségének igaz okát már felül kinyilatkoztattam, deFidus Achatessát, Thurnschwambot szükség még inkább megismertetnem Olvasómmal, hogy hitelességéről ítéletet tehesen. — Az Ő történelmi tudósításait Engel is, szégyenlé egészen kinyomtatni, sőt a kinyomtatottak iránt önnön mentségére a\*\*) alatt ilyen jegyzéket téve: „Bey ähnlichen historisch treu „abgedruckten Stellen erinnere ich in algemeinen: „1) dass abdrucken lassen, nichts weniger, als „einerley sey mit billigen: — 2) dass verstümmeln eben so nicht einerley sey mit wiederlegen — und 3) dass die Darstellung eines Verfassers selbst, wie er verkehrt urtheilt, die besten Mittel seyen, solche Angaben zu prüfen; melly figyelmeket bár Kollár és Pray, Thurnschwamb iránt használtak volna, minekelötte véle mint bizonyossággal Verböczy megalatsonyítására élének. De továbbá lehetett-é illyen Tanúbizonyosságnak, ki ezeket írja, Lásd Engelt a iy7. lapon: „Der alte VVerweczy István hat des Szevecsin János vittib genommen, und hat zu Ofen „in des Vajda Vaters Haus gewohnt, bey St. Joannis, das ist in der Barfusser Münch Closter, „und ist aus des Vajda Haus über die Gassen ein „holzener Gang gewesen zu den Barfusser München, und weil der VVerweczy István ein grosser Papist, oder Gleisner gewesen, hatten ihm „die Barfusser Münch alle Tag müssen in Haus „Mees lesen. Unter andern ist ein junger starker „Meesleser gewesen, — — melly kifejezésekkel

megvetésre méltó indulatos részrehajlását önként tagadhatatlanul kinyilatkoztatja.

Lehete-é hát Praynak, mint Szerzetesnek, — mint buzgó Catholicusnak — mint Tudós és Criticus Historiographusnak egy ilyen rágalmozó Tanúnak, legkissebb hitelt józan megfontolással tulajdonítani, — és egyetlen egy tudósításnak (mert a Sidó temettetésről egyéb nints) tellyes hitelt engedvén, a Nagy Úrnak jó hírét és nevét szeplősíteni? Olvasóim igasságos ítéletére bízom.

Verböczynek Zsidó temetőbe történt eltakarítását nem csak azért tagadom, hogy az egy Thurnschwambnak külömben is hitel nélkül lévő Tanúnak állítását elégtelennek ítélem; de azért is, mivel a már bébizonyodott keresztény Catholicus Papok által lőtt temetése ezt meg nem engedhette, hogy beszentelt tetemet a Sidók sírjai közé takaríttassanak. —

Arra pedig, hogy ugyan Verböczy sem a Budai Templomokban, sem a Boldog asszony Czinteremében, melly éppen a nagy Templom hátulján a vizi és hegyen épített Város között helyeztetett; sem egyéb Városi czinteremekben nem teraettethetett, bizonyos és tagadhatatlan, okát adja azon Magyar és maga Werántz Érsek kezével írott eredeti Chyonika, mellynek szavai szerint a szörnyű döghalál miatt, senkit a Városban, annál inkább a Templomban eltakaríttalni a Törökök tiltottak, ezen szavaiban;”

„Azután kevés idő múlván Verböczyt megé-  
 „teték, meghala. Az Turkovics Miklós is csak  
 „hamar mene utánna; Budában ezenben éppen  
 „nagy döghalál, ki ugyan rettenetes vala, támada;  
 „mint Jerusalem veszedelmekor; megtilták az  
 „Terekek, hogy senkit Budában ne temetnének,  
 „hanem ki hordanák. Mikoron megvéradot az ta-  
 „ligások házanként jártának, Úgy hánták a sok

„holt testet, csak az Úr Isten tudja megmondani  
 „az számát, mert az ebeket, az hót deznót, az  
 „hót embert mind együtt hordták az taligán ki  
 „mezőre. — —

Mint hogy tehát Történeti tudósításunk nincsen, hová kísérte, s hová takarította Werbőczy tetemeit annak pompás temetése, döghalálnak a városban szörnyű dúlása miatt; kit mivel sem a templomban, sem a városban lévőtemetőkben el nem takaríthatott, kécség kívül a városon kívül temetetnie kéntelenítetett; de azért józan ésszel koránt sem következtetem, el sem is hihe-tem, hogy, mivel a Zsidó temető a városon kívül volt, bár közel is ahoz Werbőczy Sírhalma helyeztetett, a' számos keresztény Papság, és nép által sídók sírjai közé temettetett volna 5 mert ezt, az Egyházi beszterelés is meg nem enged-lette.

Werbőczy valóságos halálának, és díszes temetésének voltát bebizonyítván forrón óhajtanám Istvánffynak elsőbben jelentett azon vadjától „Wer-„böcius — —vitae, quam perpetuis factionibus, „et alendis fovendis que partium studiis exereuerat, „finem imposuit” mennyiben a Történeti tettek, és akkori körülállások véleményeimet karon fogva vezérlik, nemüképpen felmenteni,— vagy csak azon helyeztetéseknak mellyeknek körülállásai közé szorítatott, eleven előadásával, és Ulászló Királyához volt nagy hűségének bebizonyításával nékie tulajdonított fogyatkozásoknak többnyire nagyított sullyát enyhíteni,— gyűlölet s rágalom komor fátyolát feltakarni.

Hunyady Mátyás halála után Zápolyák Háza mások felett mind hatalom, mind gazdagság tekintetében szörnyen emelkedvén a Nemesség sokaságát hatalmas szárnya, és oltalma alá fogadta, többi Nagy Uraink, kik vele rokonságban és egy

szándékban nem voltak, kécség kívül külömb felékezetenn lévén, ellenkező pártolatot formáltak : mert a hasomlás magva közöltök még Mátyás Király idejében elhintetett. A szerentsétlen eset úgy végzetté, hogy Werbőczy Attyának és Annyának ősei, nem külömben Hitvessének ditső nemzetsége Zápolyával vérségben, birtokai kormányá alá bízott Hazánk részeiben legyenek; így Zápolya nekie természetes Pártfogója; de egyszersmind, mivel tudományi oktatását, hivatalokra s Méltóságokra emeltetését csak nekie köszönheté, Jótévője is; sótt a mennyire kisebb a nagyobbtól; — szegény gazdagabbtól;—erőtlen a hatalmasbtól függ, Ura is lenne; azért Werbőczy, ki külömben koronás Fejedelme iránt mindenkor buzgó hívségét, s jobbágyi engedelmességét szóval és tetteivel egyaránt, mint alább előadom, bizonyította, ilyen környülállásokban, mellyekbe Zápolya Ura által szorítatott, akarátja ellen is maradnia kintelenített! —

És mivel a pártolás Zápolya s Báthory hatalmas Házak között — általok — és az ő hasznokra történt, valóban Istvánfynak bünt következtető árulása „vitam perpetuis factionibus „alendis, fovendisque partium studiis exercuerat nem Werbőczy t, ki sem indító oka, sem tárgya volt azon pártolásnak, melly őtét, mint magos ormokból szakadott Vízözön, erőszakkal elragadá, és örvényében elmeríté, hanem igazabban, és méltóbképpen a Zápolya és vele szinte Mátyás idejétől vetekedő Báthory Házaikat érdeklenni láttatik, a mellyekre, és nem Werbőczyre, Istvánfynak oskolai flosculussa „iure meritoque dici posse videatur” csekély véleményem szerint inkább is illett volna. —

Zápola halálával Werbőczy Urától — Jótévő j é t ő l — eggyetlen egy hatalmas karú Párt-

fogójától megfosztatván, kiben másban, mint élő, és megkoronázott törvényes Királyában Ferdinandban belyheztetliette Szerentséjét, s jövődő Boldogságát?— ilyen szándékot, és nem kii— lombét kéntelenítetünk a nagy ember bölcsességének, mindazért tulajdonitanunk, mivel sem a Történetek, sem ellenségei egy hiteles tanút sem említhetnek, ki Werbőczynek Zápolya holta után Ferdinand Felsőges Királyi kegyelméhez idegenségét bizonyította volna; ellenben sok, és tagadhatatlan bizonyságok nyilvánossá teszik mind azt: 1-ször hogy Sólymán Török Császárnak benne bizodalma nem volt, és azért ötét eddig viselt hatalmától, az Ország kormányában volt részvételétől egészen elvonván, csak az egyes személyek pöréinek elintézésire Budán mint foglyot a Kassának szeme előtt állandóan laknia kéntelenítette, holta után pedig minden írásait elszedette, s foglaltatta. 2-or Vbranchich feliül előadott szavainak, (Verbucius) *inclamasse quosdam „fertur execranlis in morém, nemine nominato, „quamquam asperius de integritate illorum que- „stus. Ea vox. notala ab amicis, creditumque „baud falso Auctore, COLLEGAS suos casligas- „se, quorum fastu innuebat se in ea claustra, „atque pericula fuisse conjectum, quum ipsi ob- „tinuissent libertatém”* tagadhatatlan lévén azon értelme, hogy Frater György, és Petrovich, Zápolya testamentoma, szerént Werbőczynek a' Gyámságban lévő Collegai magok az Árva és Gyámságok alatt lévő királyi Gyermekek Országát szabadságban kormányoznák; Ötét pedig Törökök által a várban záratták, és jelen veszedelembé ejtették.

Ekképpen íme mind a Törökök, mint pediglen Zápolya Jánostól rendelt Collegai által előbbi hatalmától, méltóságától, és tekintetétől

megfosztatván, ki gondolhatja egy valódi Tudós, bölcs, világnak több Fejedelmi Udvarában tiszteltetett Nagy Úrtól, hogy Méltóságának előbbi fényét egy Felsőges Uralkodó Thronustól tovább is fentartatni ne kívánja, és Törvényes Fejedelme legközelebb lévén azt nem mástól, mint Ferdinand kegyelmétől óhajtsa! — — De oh szerentsétlen Végzés! annak udvarában Báthory a maga Felekezetével kik Zápolya Háznak, és mind azoknak, kik valaha pártján voltak, esküdt ellenségei valának, még akkoron fényeskedett; sölt azon szomorú példák is, melly kéest néhányan azok közül, kik jobbágyi kötelességek képest törvényes Királyoknak hívségeket áldozván hódoltak, Báthory Felekezet személyes gyűlölsége által, úgy mint Dobo Ferentz, és Prényi Péter ki Zápohátói kezére bízott szent koronát önként általadé Ferdinandnak, hogy Magyar királynak koronázathasson, \*) elárultattak Werböczynek szemébe, és szívébe, ötlöttek.

Ha e képpen emlékezetbe vissza hozott Hazámnak keserves, és szomorú környölállásai nem mentik is ki egészen Hősömet; reményilem szándékom szerint enyhíteni fogják sokaknak, de kivált némellyeknek,—kik mind eddig Werböczynek elesmért személyéhez idegenséggel viseltettek,—nehezteléseit — — Sött még csodálni is fogják a Királyi Méltóság és Hazája eránt ide iktatott le-

Chronicon Verantii „Prím Pelerre adansk bynt, hogy „ew akartha Pesl alatt az hadath árulnv. Észlergomban megh fogik . onnant liechben hozák, ormát „Wyhelben wvwék, onnyt is meg bechben kozák, „kyben egy uehán esztendeje telyk. Az hoszú Ingóság myaih Béchben meghhala, az test vt Patakra „felesyginék hozák, az szakalát, mongyák, hogy annyira neot vvóf. bogy szára keozepyt írté, kyt „iúmbor zolgay walaszlvg syrának.

velével megbizonyított jobbágyi engedelmességét, — bölcs tanácsát, és a közjónak elnyerésére törekedését — melly ekképpen következik:

„Egregio Jolianni de Bayom et. Domino, et Fra tri meo charissimo.— Egregie Domine et Frater charissime. Praemissa salute. Accepi literas dominulionis vestrae significantes Universitáten! nobilium illius Byhoriensis Comitatus, nolle contributionem Regiae Majestati, iam pridem per tolum hoc Regnum oblatam reddtre eo, quod Articulos in generali transacts festi Beati Lucae Evangelistae diéta conceptos, atque formatos sua Majestas sigillatos remittere recusasset; Eram quidem et egocuin ceteris fratribus meis primum eius opinionis, et voluntatis; ubi tarnen llegnum islud extremo in periculo ex parte castrorum finitiinorum maximé uero castri Jaycza versari intellexi, Immo manu mea palpavi; moxopinionem et propositnm nuitavi; uude in parlibus quoque nostris hujus modi conti ibutio ubique jam dicatur, et brevi exigetur Nam et alioquin, si nusquam, et nullibi hoc anno redderetur, etsi Jaycza quoque periclitaretur, quod Deus a vertat, etiam vix, immo nullá- ié n u s hoc tempore, articuli i l l i sigillarenlur, prop tere a alia via est quae- renda, et aliud remedium est adhibendum, ut sigillentur: non est enim I a u- dabile cum pernicie, etpericuloto- tius Regni iniuriam non restitutoriun jpsormn articulorum v i n d i c a r e ; brevi Deus aliter providebit, el melius; dummodo nos quoque provideamus, et Deo serviamus ; qua propier eandem Dominationem vestram accuratissime roco, velit, et perse, et per alios fratres suos, ad fpios nunc singillatim scribere nequeo, contributionem praenotatam absque omni ulterioi



difficultate et raora reddere, reddique facéré, ne finitima castra pereant, ne etiam Dominus noster Vajwoda suis pecuniis per hoc fraudelur, qui quantum illis indigeat, eadem optime novit. Partibus autem in istis magna in parte iam exacta est, et dietim ubique exigitur.

Caeterum decreverat me Dominus ipse noster Palatinus ad Dominum Vajvodam mittere, ütmei medio de negotio quoque eo, quo modo Universitas nobilium ipsius Comitalus Byhoriensis erga eundem Dominum nostrum Palatinum miserat, cum ipso iractaret, Deo tarnen favente, omnia, quae ex parte Carinthyorum, tum veró aliarum exterarum gentium immineri timebantur; iam in parte sopita sunt, et exsincta; reliqua etiam mitius se habent, et illa quoque propediem sedabuntur, prout clarius cum eadem Dominatione vestra brevi superinde loquar; Turcorum duntaxat rabies, et continue machinatio est Summe formidanda, et nisi mature succurratur, Jaycza profecto peribit, et per consequens Regnum quoque istud periclitabitur; Dominus Palatinus ecce quidquid potest, toto corde facit, et gentes, quas poterit, dietim non sine maximis curis, et laboribus, sumptibusque suis aggregat, ut illi diebus istis unacum Domino Bano subveniat, sed fratres nostri Regnicolae tepidi sunt nimis, reliqua omnia solus propediem referam, et eandem Dominationem vestrain felicissime valere opto. Ex Valpo feria sexta proxima ante festum Beatae Mariae Magdalenae 1515. Magister Stephanus manu propria.” —

Jámbor Hazafi! ki Werboczynek saját kezével írt és még nálam eredetiképpen fentartatolt sorait olvasod, bölcs tanácsát — Királyához hív; Hazája, és Nemzete boldogságáért buzgó — Törvények iránt engedelmes érzéseit — tapasztalod lehe-

teilen, hogy történeti előadásom után Istvánffy, Kollár, Pray, Gusterman rágalmas vádjait többé igaznak elfogadjad, hanem inkább áldást mondván nagy Hősünk elszórt hamvaira, királyodnak, Verbőczy levelének példája szerint, mindenkor hív, és bölcs tanácsadókat — törvényeknek engedelmes — Hazának javára törekedő — és tudományokban híres több ilyen Hazafiakat nemzetednek dicsőségére kérj az Egektől.